

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραϊανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακιροπούλου

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά άρθρου:

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)", βλ. <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika> ημερομηνία πρόσβασης ηη/μμ/εε

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 1**
Η ελληνική γλώσσα ως μητρική (πρώτη)
 Θεματική: **Γλωσσολογικά/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
 Προεδρείο: **Α. Νάκας - Σ. Χατζησαββίδης**
- 9.00-9.30 *Δραστηριότητες «με νόημα» για τα παιδιά της Α΄ τάξης του δημοτικού σχολείου προσαρμοσμένες σε δεδομένη περίσταση επικοινωνίας κατά τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στη σχολική τάξη*
Ε. Τοκμακίδου
- 9.30-9.50 *Η κατάκτηση των μορφοσυντακτικών δομών της ελληνικής από αλλόγλωσσους και φυσικούς ομιλητές της Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης: μια συγκριτική ερευνητική μελέτη*
Κ. Ηλιοπούλου
- 9.50-10.10 *Στάσεις και απόψεις των δασκάλων για τα νέα σχολικά εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των τάξεων Ε΄ & ΣΤ΄*
Κ. Αμραντίδου
- 10.10-10.30 *Επικοινωνώ στα ελληνικά με χειρονομίες και εκφράσεις: κριτήρια επιλογής και προτάσεις αξιοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία*
Ι. Αντωνίου-Κρητικού
- 10.30-10.45 *Η διδασκαλία και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως πρώτης/μητρικής μέσα από το γλωσσικό γραμματισμό από τους εκπαιδευτές ενηλίκων των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας*
Π. Βασιλειάδου
- 10.45-11.30 **Διάλειμμα - Καφές**
 Προεδρείο: **Μ. Σουηλιώτης, Κ. Ντίνας, Α. Χατζηπαναγιωτίδη**
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
 Επίδοση τιμητικής πλάκας στον Ομ. Καθηγητή κ. Δημήτριο Τομπαΐδη

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. Δημήτριος Τομπαΐδης, Ομότ. Καθηγητής Α.Π.Θ.
 2. Αθανάσιος Νάκας, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
 3. Ναπολέων Μήτρης, Καθηγητής Π.Σ. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
 4. Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής Π.Σ. Α.Π.Θ.
- 14.00-17.00 **Γεύμα**
- 15.00-17.00 **Εργαστήρια**
 Θεματική: **Κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες**
 Προεδρείο: **Γ. Τσιάκαλος - Ε. Θωμαδάκη**
- 17.00-17.20 *Παγκοσμιοποιημένη πληροφορία και διαμόρφωση μιας νέας γλωσσικής κουλτούρας*
Γ. Σταυριανός
- 17.20-17.40 *Η κουλτούρα στην αίθουσα διδασκαλίας της ξένης γλώσσας. Η περίπτωση της νέας ελληνικής*
Α. Χατζηπαναγιωτίδη
- 17.40-18.00 *Πολιτισμός και ιδεολογία στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης: μια συγκριτική προσέγγιση με τη διδασκαλία της ρωσικής*
Τ. Τριανταφυλλίδου, Ε. Θωμαδάκη
- 18.00-18.20 *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως ξένης μέσα από εκπαιδευτικά εγχειρίδια για ενήλικες: γλωσσικές πραγματικότητες και κοινωνικές κατασκευές*
Μ. Μαργαρώνη
- 18.20-18.40 **Συζήτηση**
- 18.40-19.20 **Διάλειμμα**
 Προεδρείο: **Κ. Τσιούμης - Ι. Βαμβακίδου**
- 19.20-19.40 *Αφήγηση στις γλώσσες και τους πολιτισμούς: Εφαρμογές στην ελληνική σχολική τάξη*
Ρ. Καβούνη, Γ. Παπαδόπουλος, Π. Παπαναστασίου, Μ. Παρασκευά, Β. Πετράς, Θ. Πετρίδου, Β. Πηλιάτσικα κ.α.

- 19.40-20.00 *Τεχνικές του δράματος και διδασκαλία της γλώσσας: ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική διάσταση*
A. Χασάπης, I. Βαμβακίδου
- 20.00-20.20 *Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διδασκαλία της ελληνικής σε νηπιαγωγεία όπου φοιτούν μικροί μουσουλμάνοι*
K. Τσιούμης, E. Κοηκίδου
- 20.20-20.40 *Διαφυλικές διαφορές στις στάσεις και στρατηγικές ανάγνωσης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*
E. Γρίβα, Γ. Μπουνόβας, K. Σέμογλου, X. Κοσσυβάκη
- 20.40-21.00 Συζήτηση
- Δείπνο

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 2**
Η ελληνική γλώσσα ως δεύτερη (ξένη)
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **A. Ιορδανίδου, Tz. Καλογήρου**
- 9.00-9.30 *Γλωσσική ποικιλία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: ο τονισμός των προπαροξύτων ουδετέρων*
Π. Σπανού, B. Γιαννακά
- 9.30-9.50 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα επίθετα: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
B. Λάγιος, I. Γρηγορίου, A. Ιορδανίδου
- 9.50-10.10 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα ουσιαστικά: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
A. Κουτίβα, A. Νικοηλοπούλου
- 10.10-10.30 *Η κλίση του παθητικού αορίστου στη νεοελληνική γλώσσα: διδακτικές προτάσεις*
A. Ντίλιου, M. Πίγκα, A. Ιορδανίδου
- 10.30-10.45 *Ο παθητικός παρατατικός στην κοινή νεοελληνική: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
X. Πίτσου, A. Ιορδανίδου
- 10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **H. Μασαγγούρας - A. Νάκας**
- 17.00-17.20 *Η διδασκαλία των ιδιωτισμών σε μη ελληνόφωνους φοιτητές*
S. Berikashvili, I. Lobzhanidze
- 17.20-17.40 *Η διδασκαλία του γραπτού λόγου στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση της διασποράς: από την επικοινωνιακή ικανότητα στις πρακτικές γραμματισμού*

Η διδασκαλία και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως πρώτης/μητρικής μέσα από το γλωσσικό γραμματισμό από τους εκπαιδευτές ενηλίκων των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Πολύμνια Βασιλειάδου

Abstract

Objective aim of the research was the views of the greek adult tutors regarding their professionalization and as partly aims of the research had determined to research the defining factors that, according to the views of adult tutors, either amplified or made difficult their professionalization. The research took place in the Adult Education Centers and the Second Chance Schools of Central Macedonia. The research samples demonstrated that the participation to the professional/syndicalistic associations and the working status of full employment consist defining factors of professionalization.

Εισαγωγή

Η συζήτηση για τη δια βίου μάθηση δεν είναι νέα. Ξεκίνησε στον ευρωπαϊκό χώρο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, τέθηκε σε διάλογο στο ευρωπαϊκό έτος της δια βίου μάθησης το 1996, περιλήφθηκε ως διάσταση στα ευρωπαϊκά προγράμματα, εντάχθηκε στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου (1997) και τέλος καθιερώθηκε ως βασική αρχή της ευρωπαϊκής προοπτικής στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Λισαβόνας και της Φέιρα (2000) (Δούκας,2001).

1. Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ευρώπη

Ο θεσμός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (στο εξής ΣΔΕ) αποτελεί πιλοτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο άρχισε να υλοποιείται το 1997 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και έχει την απαρχή του στο κείμενο της Λευκής Βίβλου: “Διδασκαλία και μάθηση: προς την κοινωνία της μάθησης” (Νοέμβριος του 1995) (Κώττη,2008,σ.35, Τσαμουρά,2003), στο οποίο διατυπωνόταν η άποψη ότι η επένδυση στην εκπαίδευση είναι ισοδύναμη με τις άλλες οικονομικές επενδύσεις. Στο κείμενο αυτό ετίθεντο ως στόχοι η απόκτηση γνώσεων από τους ευρωπαίους πολίτες, η καταπολέμηση του κοινωνικού

αποκλεισμού και η συνεργασία του σχολείου με τον κόσμο των επιχειρήσεων (Χατζησαββίδης, 2008, Βεκρής, 2003). Είναι πλέον προφανές ότι “...το χάσμα ανάμεσα σε αυτούς που έχουν γνώση και αυτούς που δεν έχουν πρέπει να μικρύνει” (Βεργίδης, Ευστράτογλου & Νικολοπούλου, 2007).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό και τις αρχές που διατυπώθηκαν από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμορφώθηκαν στην πορεία κάποια βασικά χαρακτηριστικά των ΣΔΕ, τα οποία συνοπτικά είναι τα εξής:

- α) κυριαρχία παιδαγωγικών προσεγγίσεων, οι οποίες εστιάζουν στις προσωπικές μαθησιακές και γνωστικές ανάγκες των εκπαιδευομένων, στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους,
- β) καθορισμός περιεχομένου μαθημάτων που στοχεύει στην κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων, όπως γραφή, ανάγνωση, αρίθμηση, αλλά και άλλων δεξιοτήτων που έχουν σχέση με κοινωνικές δεξιότητες, με τη σύγχρονη τεχνολογία, με την εκμάθηση ξένων γλωσσών και με την αναγνώριση του καλλιτεχνικά ωραίου,
- γ) σύμπραξη κοινωνικών φορέων από το χώρο της εκπαίδευσης, της εργασίας και της εθελοντικής προσφοράς για την ολόπλευρη υποστήριξη των εκπαιδευομένων.

2.Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα

Τα ΣΔΕ είναι ο “μοναδικός θεσμός” στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης (Ν.3369/2005, Μαντζανάρης, 2007), εντάσσονται στο χώρο της τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων η οποία αντικαθιστά ή επεκτείνει την αρχική εκπαίδευση που παρέχεται σε σχολεία ή πανεπιστήμια και οδηγεί σε αναγνωρισμένα πτυχία (απολυτήριο Γυμνασίου) (Ζώτου, 2007, Γεωργιάδης & Ζουρίδης, 2008).

Τα ΣΔΕ αποτελούν πλέον στις μέρες μας έναν σημαντικό θεσμό στο χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, συνιστώντας όχι απλώς μια καινοτομία αλλά μια βαθιά μεταρρυθμιστική παρέμβαση στο ανελαστικό εκπαιδευτικό σύστημα (Ευστράτογλου & Νικολοπούλου, 2008). Εντάσσονται στις στρατηγικές δράσης: α) της συμπληρωματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και β) της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης ενώ τα 3 ΣΔΕ που λειτουργούν σε δικαστικές φυλακές εντάσσονται στη στρατηγική της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης και της αντιμετώπισης του αποκλεισμού, όπως έχει δειχτεί και ερευνητικά (Ανάγνου & Βεργίδης, 2008, Γραβάνη & Μαρμαρινός, 2008).

Το ΣΔΕ, που θεσμοθετήθηκε στην Ελλάδα με το νόμο 2525/23.9.1997 (ΦΕΚ 188 Α΄,άρ.5) “ως ειδικό ταχύρρυθμο πρόγραμμα δημοτικής ή γυμνασιακής εκπαίδευσης” (Χατζησαββίδης, 2008, Βεκρής,

2003) έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό στην εκπαίδευση και έχει ως αποστολή την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Ν.3369/6.7.2005,ΦΕΚ 171 Α',άρ.2) ατόμων 18 ετών και άνω (συνολικά το 1996 περισσότεροι από 170000 νέοι ηλικίας 12-21 ετών δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 περίπου το 10% μιας ηλικιακής ομάδας δεν ολοκλήρωνε την υποχρεωτική εκπαίδευση) (Βεργίδης,2003), την επανασύνδεσή τους με την εκπαίδευση καθώς και την προσωπική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Όσο και αν φαίνεται περίεργο το συνολικό ποσοστό όσων εγκαταλείπουν το σχολείο χωρίς να έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (χωρίς απολυτήριο Γυμνασίου για την Ελλάδα), ξεπερνά το 20% στο ενήλικου πληθυσμού της χώρας μας, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ξεπερνά και το 40% ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο της περιοχής στην οποία αναφέρονται τα ερευνητικά δεδομένα (Ζαρίφης,2003). Ανεξάρτητα από τις τάξεις που έχουν παρακολουθήσει, οι σπουδές διαρκούν συνολικά 18 μήνες ή 72 εβδομάδες με ωρολόγιο πρόγραμμα 21 ωρών ανά εβδομάδα (Χατζησαββίδης, 2008, Βεκρής, 2003).

Το ΣΔΕ είναι ένα σχολείο η δομή και η λειτουργία του οποίου υπαγορεύονται από τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα, τις δυνατότητες και τα κίνητρα των εκπαιδευομένων αξιοποιώντας ταυτόχρονα όλη την προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία τους (Αρχοντίδου, Μπάνος, Πατουχέας, Σαρακινίδου,2008). Ένα σχολείο απαλλαγμένο από την τυπικότητα ενός προγράμματος σπουδών και την αγωνία για την κάλυψη μιας συγκεκριμένης διδακτέας ύλης (Γεωργιάδης & Ζουρίδης, 2008). Γι' αυτό ο εκπαιδευτής ενηλίκων θα φροντίσει να αξιοποιήσει όλη την ποικιλία των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που μπορούν, με σεβασμό στην πολυμορφία των αναγκών, να τους κρατήσουν σε εγρήγορση και να τους επιτρέψουν και την περαιτέρω αυτόνομη μάθηση (Τσάφος & Χοντολίδου, 2003). Δεν ελέγχει απλουστευτικά και υποκατάστατα στοιχεία που εμμέσως μπορούν να αναδείξουν την ικανότητα του εκπαιδευομένου να ανταπεξέλθει σε σύνθετες διανοητικές εργασίες, αλλά τον παρακολουθεί κατά την εμπλοκή του σε αυτές (Κατσαρού, 2003). Ο εκπαιδευτής για να μπορεί να ανταποκριθεί στο έργο του δεν είναι δυνατόν να αρκείται στα εφόδια των βασικών του σπουδών. Έχει ανάγκη από διαρκή ενημέρωση στις εξελίξεις τόσο της επιστήμης του όσο και του τομέα των επιστημών της αγωγής, ανανεώνοντας επαρκώς το γνωστικό του εξοπλισμό. Η διαρκής επιμόρφωση του παρέχει διαρκή επιστημονική και παιδαγωγική υποστήριξη στο δύσκολο έργο τους μετατρέποντάς τους παράλληλα σε ενεργούς παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η επιμόρφωση εμπλουτίζει, βελτιώνει, αναβαθμίζει και αναπτύσσει τα ακαδημαϊκά-θεωρητικά ή πρακτικά, επαγγελματικά και προσωπικά ενδιαφέροντα, ικανότητες, γνώσεις και δεξιότητες

(Κιουλάνης & Μαντζανάρης, 2008). Ο Κόκκος (2005α & β) επιβεβαιώνει ότι δεν αποτελούν την πλειοψηφία εκείνοι που έχουν επιμορφωθεί ή αυτομορφωθεί σχετικά με το αντικείμενο παρακολουθώντας εκπαιδευτικά προγράμματα και επιστημονικά συνέδρια ή μελετώντας μια επαρκή βιβλιογραφία.

Στην Ελλάδα η εφαρμογή του θεσμού των ΣΔΕ ξεκίνησε από το Σεπτέμβριο του 2000, αφού προηγήθηκαν από το 1997 έως το 1999 επιμορφώσεις και επιλογή διδασκόντων προκειμένου αυτοί να αναλάβουν το διδακτικό έργο στο πρώτο ΣΔΕ. Σε πρώτη φάση (σχολικό έτος 2000-2001) λειτούργησε πιλοτικά ένα σχολείο με 40 μαθητές στο Νομό Αττικής, στο Περιστερί, σε συνεργασία με τους Δήμους Αθηναίων, Περιστερίου και Νίκαιας. Οι περιοχές αυτές επιλέχθηκαν σκοπίμως, για να πληρούν τους ιδιαίτερους σκοπούς των ΣΔΕ, καθώς χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας, χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού τους, και μεγάλο ποσοστό νεαρών ατόμων που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο λόγω σχολικής αποτυχίας. Το Σεπτέμβριο του 2001 ιδρύθηκαν τέσσερα ακόμη ΣΔΕ, στο Μενίδι Αττικής, στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, στην Πάτρα και στο Ηράκλειο. Η επιλογή των περιοχών δεν ήταν τυχαία, καθώς τα χαρακτηριστικά που παρουσίαζαν ήταν περίπου ίδια με εκείνα των περιοχών της Δυτικής Αθήνας (Γεωργιάδης & Ζουρίδης, 2008). Τον Ιανουάριο του 2003 ήταν γραμμένοι και στα πέντε σχολεία 450 εκπαιδευόμενοι ενώ το εκπαιδευτικό και επιστημονικό προσωπικό ανερχόταν σε 80 περίπου άτομα (Χατζησαββίδης, 2008). Την εκπαιδευτική περίοδο 2006-2007 εκπαιδεύτηκαν στο επίπεδο Ι Ι του Γυμνασίου 3600 πολίτες (Τσαμαδιάς, 2007).

Το ΣΔΕ διοικείται από το διευθυντή και το σύλλογο διδασκόντων (Χατζηθεοχάρους, 2008, Μαντζανάρης, 2007). Οι διοικητικές αρμοδιότητες στη δομή της πυραμίδας ως προς την ποσότητα βαραίνουν κυρίως στην κορυφή της πυραμίδας και μειώνονται όσο κατεβαίνουμε προς τη βάση, η οποία έχει αποκλειστικά εκτελεστικές αρμοδιότητες.

3. Γραμματισμός

Μία από τις καινοτομίες που εφαρμόζονται στα ΣΔΕ είναι η αντικατάσταση του όρου «μάθημα» με τον όρο «γραμματισμός», όχι μόνο στο τυπικό μέρος αλλά και ουσιαστικά (Γεωργιάδης & Ζουρίδης, 2008).

Είναι πλέον κοινά αποδεκτό από τους επιστήμονες στο χώρο του γραμματισμού (Literacy Studies) ότι η κάθε εποχή καθορίζει με διαφορετικό τρόπο την έννοια και το περιεχόμενο του γραμματισμού της. Κατά καιρούς έχουν γίνει ποικίλες απόπειρες για τη διατύπωση ενός ορισμού, ο οποίος να αποδίδει την έννοια του γραμματισμού.

Οι διάφορες πλευρές του γραμματισμού οδήγησαν στο να κατονομασθούν διαφορετικές μορφές γραμματισμού (πολυγγραμματισμοί/multiliteracies), με αποτέλεσμα κάποιοι να μιλούν για την ύπαρξη όχι ενός και μοναδικού γραμματισμού αλλά περισσότερων. Έτσι, συναντώνται οι όροι: γραμματισμός των μέσων μαζικής ενημέρωσης, πολιτικός γραμματισμός, γραμματισμός των ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.ά. (Χοντολίδου, 2003). Ο βασικός πυρήνας γραμματισμού συγκροτείται από τρεις επιμέρους γραμματισμούς, οι οποίοι υπηρετούνται αντίστοιχα από τα εξής τέσσερα αντικείμενα: *γλωσσικός γραμματισμός* (literacy), με εξειδίκευση στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα, ο *αριθμητισμός* ή *μαθηματικός γραμματισμός* (numeracy), που υπηρετείται από το αντικείμενο των Μαθηματικών, και ο *πληροφορικός γραμματισμός* (information technology literacy & computer literacy), που υπηρετείται από την Πληροφορική. Εκτός από αυτόν το βασικό κορμό αντικειμένων, τα ΣΔΕ αποσκοπούν και σε άλλους γραμματισμούς: αυτοί είναι ο *επιστημονικός γραμματισμός* (Science literacy), με βασικά στοιχεία από τις Φυσικές Επιστήμες, κυρίως από τη Φυσική, ο *γραμματισμός στην κοινωνική επικοινωνία* (audio-visual literacy: Media literacy & visual literacy), ο οποίος αποσκοπεί στην απόδοση των εκπαιδευομένων στα εικονικά σήματα καθώς και στη γλώσσα των ΜΜΕ, ο *κοινωνικός και περιβαλλοντικός γραμματισμός* (social and environment literacy), με αντικείμενα την Τοπική Ιστορία και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Χοντολίδου, 2003, Χατζησαββίδης, Σ. 2008).

Στη σημερινή εποχή *γραμματισμός* δεν είναι απλώς και μόνον η ικανότητα να διαβάζει κανείς και να κατανοεί το κείμενο. Γραμματισμός είναι η ικανότητα να ελέγχουμε τη ζωή και το περιβάλλον μας και η ενασχόλησή μας με τρόπο ορθολογικό, *δια του λόγου*. Ο γραμματισμός προϋποθέτει την ικανότητα χειρισμού του έντυπου λόγου στην κοινωνία μας, για την εξυπηρέτηση των καθημερινών μας αναγκών. Αυτή δεν είναι η ύψιστη επιδίωξη του γραμματισμού αλλά το σημείο εκκίνησης (Χοντολίδου, 2003).

Μέσω των γραμματισμών:

- ◆ ο εκπαιδευόμενος καλείται να διευρύνει τις εμπειρίες του με τη βοήθεια μορφωτικών γεγονότων και πράξεων συμμετέχοντας ενεργητικά,
- ◆ ο ενήλικος γίνεται περισσότερο επιδέξιος, ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος και των διαφορετικών επικοινωνιακών πλαισίων, μέσα στα οποία καλείται να διαλέγεται αποτελεσματικά,
- ◆ η προσωπικότητα του εκπαιδευομένου γίνεται σεβαστή ως όλο στη συγχρονική και ιστορική της διάσταση,

♦ ο εκπαιδευόμενος απελευθερώνεται μέσα από την επίγνωση των μηχανισμών («μαθαίνω πώς να μαθαίνω») και της αξιοποίησης του προσωπικού και πολιτισμικού κεφαλαίου (Βεκρής, 2003).

4. Γλωσσικός γραμματισμός

Ο γλωσσικός γραμματισμός αποτελούσε πάντα τον κύριο σκοπό του σχολείου, αλλά με μία έννοια στενότερη από αυτήν που έχει αποκτήσει σήμερα, αφού στην πλειονότητά τους τα εκπαιδευτικά συστήματα με την έννοια του γλωσσικού γραμματισμού εννοούσαν έως πρόσφατα-και ορισμένα εννοούν και σήμερα-την εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης και μιας γραμματικής μεταγλώσσας. Όμως σήμερα ο όρος δε σημαίνει απλά μόνο την ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει τα γράμματα του αλφαβήτου, να διαβάζει και να κατανοεί ένα γραπτό κείμενο, αλλά και την ικανότητα να αντιμετωπίζει με άνεση τα ζητήματα που προκύπτουν στην καθημερινή του ζωή και σχετίζονται με το γραπτό λόγο και τα προϊόντα του.

Βασικός σκοπός του γλωσσικού γραμματισμού είναι η βελτίωση του βαθμού της νέας ελληνικής που κάνουν χρήση οι εκπαιδευόμενοι τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο, ώστε να αυξήσουν στο μέγιστο βαθμό το επίπεδο του γλωσσικού γραμματισμού που κατέχουν (Χατζησαββίδης, 2003).

5. Μέθοδος

Η μέθοδος ποιοτικής έρευνας που επιλέχτηκε ήταν η συνέντευξη. Η συνέντευξη θεωρείται ως μια μέθοδος από μια ευρεία γκάμα μεθόδων επισκόπησης στην κοινωνική έρευνα (Cohen & Manion, 1994). Στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο αν οι ερωτώμενοι μπορούν και θέλουν να δώσουν ακριβείς πληροφορίες (Breakwell, 1995). Στη συνέντευξη γίνεται μια συναλλαγή μεταξύ αναζήτησης πληροφοριών από τη μια και παροχής πληροφοριών από την άλλη (Cohen & Manion, 1994).

Επιλέχτηκαν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας επειδή είναι ένα δημοφιλές πρόγραμμα (σε αριθμό συμμετοχής εκπαιδευομένων και απασχόλησης εκπαιδευτών) της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Επιπλέον στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας ΣΔΕ έχουν οι 5 από τους 7 νομούς (ο νομός Θεσ/νίκης έχει 2 ΣΔΕ και επιπλέον λειτουργεί ΣΔΕ και στις Δικαστικές Φυλακές Διαβατών). Όσον αφορά τα ΣΔΕ δεν υπάρχει άλλη

περιφέρεια στην Ελλάδα όπου να λειτουργούν περισσότερα ΣΔΕ ενώ ΣΔΕ σε Δικαστικές Φυλακές λειτουργούν επιπλέον στη Λάρισα και στον Κορυδαλλό Αττικής.

Όσον αφορά τα ΣΔΕ, αν εξαιρέσει κανείς το ΣΔΕ Δικαστικών Φυλακών και το ΣΔΕ Γιαννιτών, όλα τα υπόλοιπα «μετρούν» ήδη μια τριετία λειτουργίας και επομένως έχουν περάσει το δοκιμαστικό-πειραματικό στάδιο.

Από κάθε νομό επιλέχτηκαν: α) εκπαιδευτές ενηλίκων με ειδικότητες που να καλύπτουν τους πιο γνωστούς γραμματισμούς των ΣΔΕ και β) εκπαιδευτές ενηλίκων και των δύο φύλων έτσι ώστε να υπάρχει όσο το δυνατόν ισομερής κατανομή.

Για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που προσαρμόστηκε, τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε για τις ανάγκες της έρευνας (με βάση ένα ξένο και ένα ελληνικό).

Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης αρχικά ξεκινούσε με «κλειστές» και συνέχιζε με «ανοιχτές» ερωτήσεις. Οι απαντήσεις των ανοικτών ερωτήσεων μπορούσαν να αποφέρουν χρήσιμες πληροφορίες, είναι ευέλικτες, ενθαρρύνουν τη συνεργασία και βοηθούν στη δημιουργία επαφής αλλά η ανάλυσή τους μπορεί να επιφέρει προβλήματα (Bell, 2001, Cohen & Manion, 1994). Γι' αυτό και η συνέντευξη με ανοικτές ερωτήσεις είναι πολύ πιο κουραστική και πολύπλοκη και υπάρχουν δυσκολίες στην καταμέτρηση των απαντήσεων.

Από την άλλη οι κλειστές ερωτήσεις περιέχουν δυνατότητες απάντησης, επιτρέπουν την εύκολη ταξινόμηση των θετικών και των αρνητικών απαντήσεων αλλά κινδυνεύουν να υποβάλλουν μια λανθασμένη απάντηση στον ερωτώμενο (Κελπανίδης, 1988, Φίλιας, 1977).

Πραγματοποιήθηκαν δεκατέσσερις (14) συνεντεύξεις εκ των οποίων ηχογραφήθηκαν οι δεκατρείς (13). Σε όλες οι μαγνητοφωνήσεις εξασφαλίστηκε η συναίνεση των συμμετεχόντων και η δέσμευση του συνεντευκτή για την ανωνυμία και την εμπιστευτικότητα των απαντήσεών τους. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα από αρχές Φεβρουαρίου έως τέλη Μαρτίου 2008.

6.Αποτελέσματα

Το πραγματολογικό υλικό (evidence) της έρευνας, που προήλθε από τις απαντήσεις των ΕΕ στις ερωτήσεις του συνεντευκτή, κωδικοποιήθηκε και παρουσιάστηκε σε πίνακες.

Στον πρώτο πίνακα απεικονίζονται οι σπουδές, η επιμόρφωση και η αυτομόρφωση των ΕΕ στην ΕΕΝ. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο ένας εκπαιδευτής έχει μεταπτυχιακό τίτλο στην ΕΕΝ και ένας εκπαιδευτής κάνει μεταπτυχιακό στη συνεχιζόμενη κατάρτιση.

Πίνακας 1.Σπουδές, επιμόρφωση και αυτομόρφωση

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΣΠΟΥΔΕΣ	ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ	ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗ
ΣΔΕ 1.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 1.2.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΣΔΕ 2.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 2.2.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 3.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 3.2.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 4.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 4.2.	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 5.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 5.2.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 6.1.	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 6.2.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 7.1.	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 7.2.	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ

Στο δεύτερο πίνακα παρουσιάζεται το εργασιακό καθεστώς των ΕΕ, οι ώρες διδασκαλίας, το ποσοστό εισοδήματος από την ΕΕΝ, αν υπάρχει επιπλέον εισόδημα και αν η απασχόληση είναι σχετική με την ΕΕΝ.

Πίνακας 2. Εργασιακό καθεστώς, ώρες διδασκαλίας, ποσοστό εισοδήματος από την ΕΕΝ, επιπλέον εισόδημα και απασχόληση σχετική με την ΕΕΝ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΩΡΕΣ ΔΙΔ/ΛΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΝ	ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΕΕΝ
ΣΔΕ 1.1.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	16	100%	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΣΔΕ 1.2.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	14	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 2.1.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	14	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 2.2.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	16	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 3.1.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	13	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 3.2.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	13	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 4.1.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	13	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 4.2.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	15	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 5.1.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	15-25	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 5.2.	ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	11	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 6.1.	ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΟΥ	6	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 6.2.	ΩΡΟΜΙΣΘΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	6	33%	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΣΔΕ 7.1.	ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΟΥ	6	100%	ΟΧΙ	
ΣΔΕ 7.2.	ΩΡΟΜΙΣΘΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	6	5%	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει τη σημερινή επαγγελματική κατάσταση των ΕΕ καθώς και ακριβή περιγραφή της απασχόλησής τους.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Πίνακας 3.Σημερινή επαγγελματική κατάσταση και ακριβής περιγραφή απασχόλησης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΓ/ΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΑΚΡΙΒΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ
ΣΔΕ 1.1.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ. ΠΛΗΡΟΦΟΡ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 1.2.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΑΡΙΘΜΗΤ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 2.1.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΚΑΛΛΙΤ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 2.2.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΓΛΩΣ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜ.(ΑΓΓΛΙΚΑ)
ΣΔΕ 3.1.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΓΛΩΣ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜ.(ΑΓΓΛΙΚΑ)
ΣΔΕ 3.2.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΓΛΩΣ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 4.1.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΚΟΙΝΩΝ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 4.2.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΕΠΙΣΤΗΜ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 5.1.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ. ΠΛΗΡΟΦΟΡ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 5.2.	ΜΙΣΘΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΠΕΡΙΒΑΛ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 6.1.	ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ
ΣΔΕ 6.2.	ΩΡΟΜΙΣΘΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΚΟΙΝΩΝ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΣΔΕ 7.1.	ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ
ΣΔΕ 7.2.	ΩΡΟΜΙΣΘΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚΠ/ΚΟΣ ΕΙΔΙΚ.ΚΑΛΛΙΤΕΧΝ.ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Στην επόμενη ανοικτή ερώτηση του πίνακα οι εκπαιδευτές κλήθηκαν να απαντήσουν αν η εκπαίδευση ενηλίκων ήταν η κύρια δραστηριότητά τους. Αν δεν ήταν η κύρια, τότε ποια ήταν η κύρια δραστηριότητά τους. Στην πρώτη στήλη αντιπροσωπεύεται ο αριθμός των απαντήσεων με ΝΑΙ και στη δεύτερη στήλη ο αριθμός των απαντήσεων με ΟΧΙ.

Πίνακας 4. Κύρια ή όχι δραστηριότητα η εκπαίδευση ενηλίκων

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ερ.: Η εκπαίδευση ενηλίκων είναι η κύρια δραστηριότητά σας;	13	1

Πηγή:Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Νυμφαίο Φλώρινας

Στην επόμενη ανοικτή ερώτηση οι εκπαιδευτές εξήγησαν ποιοι είναι οι λόγοι που τους οδήγησαν να εργαστούν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Πίνακας 5. Λόγοι εργασίας στα ΣΔΕ

Ερ.: Ποιοι είναι οι λόγοι που σας οδήγησαν να εργαστείτε σε ένα τέτοιο πρόγραμμα ;		
ΣΔΕ 1	1.1.	«Η ευρωπαϊκή προοπτική του σχολείου»
	1.2.	«Έχω απαλλαγεί από την περιέργεια των γονέων»
ΣΔΕ 2	2.1.	«Είμαι συγκεντρωμένη σε ένα σχολείο»
	2.2.	«Η ελευθερία του προγράμματος»
ΣΔΕ 3	3.1.	«Ηθελα να γνωρίσω κάτι διαφορετικό»
	3.2.	«Ότι είχα στο μυαλό μου είδα να γίνεται ένας χώρος»
ΣΔΕ 4	4.1.	«Μου αρέσει το ωράριο και τα άτομα που θέλουν μια δεύτερη ευκαιρία στη ζωή τους»
	4.2.	«Επειδή είχα κάνει το μεταπτυχιακό του ΕΑΠ»
ΣΔΕ 5	5.1.	«Η προσωπική στράτευση...»
	5.2.	«Το ΣΔΕ είναι μια πρόκληση»
ΣΔΕ 6	6.1.	«Ήταν βασική επιδίωξη»
	6.2.	«Έχει μέλλον...η δια βίου εκπαίδευση»
ΣΔΕ 7	7.1.	«Το ενδιαφέρον για τη μάθηση ενηλίκων»
	7.2.	«Η προσπάθεια για συλλογή εμπειριών»

Πηγή:Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Στην ανοικτή ερώτηση του πίνακα 6 οι εκπαιδευτές ενηλίκων κλήθηκαν να απαντήσουν «με ποιους τρόπους πιστεύουν ότι θα βελτιωνόταν η επαγγελματική τους ανάπτυξη ως επαγγελματιών εκπαιδευτών/τριών ενηλίκων» καθώς και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους.

Πίνακας 6. Τρόποι βελτίωσης της επαγγελματικής ανάπτυξης

Ερ.: Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι θα βελτιωνόταν η επαγγελματική σας ανάπτυξη ως επαγγελματία εκπαιδευτή/τρια ενηλίκων; Διευκρινίστε:		
ΣΔΕ 1	1.1.	«Με συνεχή επιμόρφωση και αυτομόρφωση»
	1.2.	«Έχω άλλα ενδιαφέροντα»
ΣΔΕ 2	2.1.	«Με προσωπική επιμόρφωση, σεμινάρια, συνέδρια, θέατρο»
	2.2.	«Να παρακολουθήσω προγράμματα εξειδίκευσης ενηλίκων»
ΣΔΕ 3	3.1.	«Με περισσότερη επιμόρφωση σε ότι νεότερο υπάρχει»
	3.2.	«Μόνο με τη συνεχή επιμόρφωση»
ΣΔΕ 4	4.1.	«Εμπειρία και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των εκπαιδευτών»
	4.2.	«Αν υπήρχαν περισσότερα σεμινάρια βιοματικού περιεχομένου»
ΣΔΕ 5	5.1.	«Να κάνει ενδοεπιμόρφωση»
	5.2.	«Σημαντική η ενδοεπιμόρφωση»
ΣΔΕ 6	6.1.	«Με μεγάλη εμπειρία και κατάρτιση εξειδικευμένη»
	6.2.	«Με περισσότερα σεμινάρια και μ' ένα μεταπτυχιακό στην εκπαίδευση ενηλίκων»
ΣΔΕ 7	7.1.	«Διαρκείς επιμορφώσεις και υποστηρικτικό πλαίσιο εργασίας»
	7.2.	«Περισσότερη επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων»

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Στην ανοικτή ερώτηση του πίνακα 7 οι εκπαιδευτές απάντησαν αν έχουν λάβει ειδική επιμόρφωση σε θέματα EEN με δική τους πρωτοβουλία την τελευταία τριετία και να διευκρινίσουν τι επιμόρφωση ήταν. Η πρώτη στήλη αναφέρει τον αριθμό των εκπαιδευτών που έλαβαν επιμόρφωση με δική τους πρωτοβουλία και η δεύτερη στήλη όσους δεν έλαβαν επιμόρφωση.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Πίνακας 7. Ειδική επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων με δική σας πρωτοβουλία

Ερ.:	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Λάβατε ειδική επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων με δική σας πρωτοβουλία την τελευταία τριετία; Διευκρινίστε:	11	3

Πηγή:Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Στην ανοικτή ερώτηση του πίνακα 8 οι εκπαιδευτές κλήθηκαν να απαντήσουν αν έχουν λάβει ειδική επιμόρφωση σε θέματα EEN με πρωτοβουλία του οργανισμού στον οποίο εργάζονται την τελευταία τριετία. Στην πρώτη στήλη απαντούν καταφατικά και στη δεύτερη στήλη απαντούν αρνητικά.

Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Πίνακας 8. Ειδική επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων με πρωτοβουλία του οργανισμού που εργάζεστε

Ερ.:	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Λάβατε ειδική επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων με πρωτοβουλία του οργανισμού που εργάζεστε την τελευταία τριετία; Διευκρινίστε:	13	1

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

4 -6 Σεπτεμβρίου 2009

Στην επόμενη ανοικτή ερώτηση οι εκπαιδευτές κλήθηκαν, αν έχουν, να κάνουν υποδείξεις και προτάσεις για τη βελτίωση της επαγγελματικής τους ανάπτυξης ως επαγγελματιών εκπαιδευτών/τριών ενηλίκων.

Νυμφαίο Φλώρινας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Πίνακας 9. Προτάσεις και υποδείξεις για τη βελτίωση της επαγγελματικής ανάπτυξης των επαγγελματιών εκπαιδευτών/τριών

Ερ.:	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έχετε να κάνετε προτάσεις και υποδείξεις για τη βελτίωση της επαγγελματικής ανάπτυξης των επαγγελματιών εκπαιδευτών/τριών ενηλίκων; ΝΑΙ... ΟΧΙ.... Εάν ναι, μπορείτε να τις αναφέρετε;	13	1

Πηγή:Επεξεργασία στοιχείων πρωτογενούς έρευνας

Ενδεικτικά αναφέρονται από εκπαιδευτές:

«Θα έπρεπε να είναι υποχρεωτική κάποια επιμόρφωση, πριν εμπλακείς στην EEN, στην έναρξη ή να είναι προϋπόθεση για να εμπλακείς στην EEN, η επιμόρφωση γίνεται πολύ αργά, να μην υπάρχουν ωρομίσθιοι αλλά μόνιμοι ή αναπληρωτές, τώρα θα προτιμώνται άτομα που έχουν δουλέψει στην EEN (NEΛΕ)».

«Πιο εξειδικευμένη επιμόρφωση από τους συμβούλους και όχι μόνο από το ΙΔΕΚΕ, συχνές επαφές με το σύμβουλο, ν' αναμοχλεύει ο σύμβουλος κάποια θέματα, να είναι πιο κοντά μας, πιο γήινος, πετάνε λίγο στα σύννεφα, έχουν να μουν χρόνια στην τάξη».

«Έχω φόβους, μπορεί να γίνει μια συντεχνία, ο εκπαιδευτής ενηλίκων είναι εκπαιδευτικός, ο εκπαιδευτικός να φεύγει για ένα χρονικό διάστημα και μετά να μπορεί να ξαναγυρνάει στην τυπική εκπαίδευση, η EEN να τροφοδοτείται από την τυπική εκπαίδευση, η EEN σαν μια ελίτ, τα κονδύλια πάνε στη δια βίου εκπαίδευση, η EEN στρέφεται προς την κατάρτιση και δεν είναι εκπαίδευση, εμείς είμαστε εκπαιδευτικοί, η EEN πρέπει να παραμείνει εκπαίδευση».

«α) Ο καθένας πρέπει ν' αυτομορφωθεί, να διαβάσει, β) να παρακολουθήσει σεμινάρια, γ) ανοιχτός στα καινούρια, ν' ακούει, να είναι άνθρωπος που συζητάει και να είναι ειλικρινής και κοντά στους εκπαιδευομένους.

«Να σέβονται τ' άτομα, να δίνουν κίνητρα, να δουλεύουν part time, ν' αντιμετωπίζουν τους εκπαιδευτές με μεγάλη σοβαρότητα».

«Ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτών ενηλίκων και καθιέρωση οργανικών θέσεων στα ΣΔΕ, απόσπαση στα ΣΔΕ, αυξημένα προσόντα και όχι ωρομίσθιοι».

«Συνεχής ανατροφοδότηση του ρόλου των εκπαιδευτών τόσο μέσω των εκπαιδευομένων, των συναδέλφων και των συνεχών επιμορφώσεων».

«Συχνές επιμορφώσεις και πιο συστηματική στήριξη, ανταλλαγή απόψεων με συναδέλφους».

«Να υπάρξει επαγγελματισμός, τίτλοι συγκεκριμένοι που καθιστούν κάποιον ειδικό στην εκπαίδευση ενηλίκων, συγκεκριμένα προσόντα, στις φιλοσοφικές-παιδαγωγικές σπουδές να έχει μια κατεύθυνση σχετική με την εκπαίδευση ενηλίκων, σπουδές συγκεκριμένες».

«Να επιμορφώνονται όλοι όσοι ασχολούνται με την EEN, από εκπαιδευτές μέχρι την ομάδα έργου, να υπάρχει ένα μητρώο, να υπάρχει σαφής διαχωρισμός από την τυπική εκπαίδευση και τα επαγγελματικά δικαιώματα των εκπαιδευτών πιο κατοχυρωμένα, να δίνεται η ευκαιρία να μην εγκαταλείψουμε την EEN για οικονομικούς λόγους και να γίνει επάγγελμα».

«Κάθε επαγγελματικός χώρος όπως είναι ένα ΣΔΕ να μην κλείνεται στον εαυτό του, ν' ανοίγεται σ' άλλα ΣΔΕ, για ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων, να γίνεται μια αναζωογόνηση, να μην πέφτει σε τέλμα, όταν γίνονταν τα σεμινάρια συναντιόμασταν».

«Είναι σε πολύ καλό δρόμο, δεν υπάρχει κάποιο κενό, ότι καλύτερο γίνεται μας βοηθάει κι εμάς».

«Δεν έχω συγκεκριμένη πρόταση».

«Πέραν της επιμόρφωσης που είναι επιτακτική ανάγκη και θα πρέπει να είναι συνεχής θα είχε θετικό αποτέλεσμα κάποιο μοριοδότηση διότι οι περισσότεροι καθηγητές είναι αποσπασμένοι».

(Σημειώσεις από απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις)

7. Συζήτηση

Η «μέτρηση» της επαγγελματοποίησης επιτεύχθηκε μέσα από τρεις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Η πρώτη ερώτηση αναφερόταν στο ποσοστό του εισοδήματος του ΕΕ από την ΕΕΝ, η δεύτερη αναφερόταν στον αυτοπροσδιορισμό του ως εκπαιδευτή επαγγελματία και στην τρίτη ερώτηση οι εκπαιδευτές ρωτήθηκαν αν η ΕΕΝ αποτελεί ή όχι την κύρια δραστηριότητά τους.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ΕΕ στα ΣΔΕ (12/14) επηρεάζεται από τον εκπαιδευτικό οργανισμό (ως προς την κουλτούρα του, τους στόχους του) και από τις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές για τη διαβίου μάθηση. Αυτό βέβαια έχει να κάνει πρώτιστα και με τον τρόπο που οι ίδιοι οι ΕΕ αντιμετωπίζουν την απασχόλησή τους: οι πλήρους απασχόλησης ΕΕ των ΣΔΕ αισθάνονται επαγγελματίες, ασκούν αυτό το επάγγελμα όλη μέρα, κατ' αποκλειστικότητα και έτσι μπορούν να εκπληρώσουν το ρόλο τους ως εκπαιδευτές.

Όσον αφορά όμως το έργο των ΕΕ εκεί δε διαπιστώθηκε ότι υπάρχει κάποια ουσιαστική διαφορά και η θέληση, το ενδιαφέρον, η προσπάθεια φαίνεται να «εμφανίζονται» μέσα από τα λεγόμενά τους και στις δύο κατηγορίες εκπαιδευτών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι και οι δύο (πλήρους και μερικής απασχόλησης) συνεργάζονται με τους υπόλοιπους συντελεστές του προγράμματος, επιλέγουν τις εκπαιδευτικές ενότητες που θα διδάξουν, αυτοαξιολογούν και αυτοαξιολογούνται και εφαρμόζουν όποιες εκπαιδευτικές τεχνικές γνωρίζουν. Βέβαια από εκεί και πέρα παίζουν ρόλο τα προσόντα και οι ικανότητες του καθενός εκπαιδευτή, οι γενικές και οι εξειδικευμένες γνώσεις του πάνω στην ΕΕΝ, η επιμόρφωσή του κλπ.

Η συντριπτική πλειοψηφία των μερικών απασχολούμενων ΕΕ στα ΣΔΕ θεωρούν τους εαυτούς τους επαγγελματίες του χώρου των βασικών σπουδών τους. Η διαφορά τους με τον πλήρως απασχολούμενο ΕΕ στα ΣΔΕ είναι ότι και οι δεύτεροι έχουν βασικές σπουδές σε κάποιο επιστημονικό χώρο αλλά προτάσσουν ως πρώτο το χαρακτηρισμό του εκπαιδευτικού και δευτερευόντως το γραμματισμό που διδάσκουν.

Οι πλήρως απασχολούμενοι ΕΕ των ΣΔΕ αυτο-προσδιορίζονται ως εκπαιδευτικοί-εκπαιδευτές και δεν ασκούν άλλο επάγγελμα. Είναι αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί από τη Β/βαθμια ή την Α/βαθμια εκπαίδευση, έχουν αρκετά χρόνια στην εκπαίδευση, εργάζονται στα ΣΔΕ από 2 έως 5 χρόνια και νιώθουν ικανοποιημένοι από αυτά που δίνουν και παίρνουν από τους εκπαιδευόμενους. Δεν αισθάνονται την ανασφάλεια των μερικώς απασχολούμενων εκπαιδευτών καθώς είναι μόνιμοι εκπαιδευτικοί και ακόμη και αν δεν επιλεγούν στο ΣΔΕ θα εργαστούν σε κάποιο σχολείο. Τέλος το εισόδημά τους προέρχεται εξ ολοκλήρου από την ΕΕΝ. Οι τρεις παράγοντες (του αυτο-προσδιορισμού των ΕΕ ως εκπαιδευτικών-εκπαιδευτών, το εξ ολοκλήρου εισόδημά τους από την ΕΕΝ και το γεγονός ότι η ΕΕΝ αποτελεί την κύρια δραστηριότητά τους) συνιστούν υψηλούς δείκτες επαγγελματοποίησης για τους πλήρους απασχόλησης εκπαιδευτές των ΣΔΕ.

Ενώ οι ΕΕ των ΣΔΕ δεν έχουν ειδικές σπουδές στην ΕΕΝ παρ' όλα αυτά ενδιαφέρονται να επιμορφωθούν με δική τους πρωτοβουλία. Αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζουν την αξία της επιμόρφωσης ειδικότερα πάνω στην ΕΕΝ και σε συγκεκριμένα θέματα, έχουν άποψη και τη διατυπώνουν. Οι καταστάσεις και οι περιπτώσεις που έχουν βιώσει τους δίνουν τη δυνατότητα να γνωρίζουν που υστερούν και που χρειάζονται βελτίωση. Άλλωστε η έρευνα επιβεβαιώνει τη βιβλιογραφία καθώς διατυπώνονται από τους εκπαιδευτές περίπου οι ίδιες ελλείψεις και έντονη η ανάγκη να εκπαιδευτούν.

Οι εκπαιδευτές των ΣΔΕ εμφανίζονται να εισέρχονται στην ΕΕΝ στα μέσα της καριέρας τους. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι επειδή οι εκπαιδευτές σε μια πιο ώριμη ηλικία αισθάνονται μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Βέβαια αυτή την άποψη δεν τη συμμερίζονται όλοι και οι νεότεροι σε ηλικία εκπαιδευτές προτάσσουν τα δικά τους επιχειρήματα (τη μεγαλύτερη διάθεση και όρεξη για δουλειά, επιμόρφωση, κατάρτιση).

Στην παραγωγική ηλικία των 30-40 ετών φαίνεται να επηρεάζονται περισσότερο οι εκπαιδευτές των ΣΔΕ λόγω των οικογενειακών υποχρεώσεων που επωμίζονται και του απογευματινού ωραρίου του σχολείου (γι' αυτό και δεν το προτιμούν οι περισσότεροι εκπαιδευτές αυτών των ηλικιών).

Τέλος όσον αφορά την κρατική πολιτική για την επιμόρφωση των ΕΕ της Κ.Μακεδονίας η έρευνα κατέδειξε ότι ένας σημαντικός αριθμός εκπαιδευτών έχει λάβει επιμόρφωση με πρωτοβουλία του φορέα εργασίας του (δηλ. του Ι.Δ.ΕΚ.Ε.) αλλά θα ήθελε να παρακολουθήσει και επιπλέον σεμινάρια σε συγκεκριμένα θέματα. Αυτό δείχνει ότι οι ΕΕ ενδιαφέρονται να επιμορφωθούν και να γίνουν καλύτεροι ως εκπαιδευτές και απέναντι στους εκπαιδευόμενους τους. Αναγνωρίζουν τις ελλείψεις και τις δυσκολίες που

αντιμετωπίζουν και είναι πρόθυμοι να βρουν διεξόδους παρά το γεγονός ότι τα ΚΕΕ ή τα ΣΔΕ τα «βλέπουν» ως μια δεύτερη ευκαιριακή απασχόληση και δεν προέρχεται το κύριο εισόδημά τους από αυτά.

8. Περιορισμοί της έρευνας-Προοπτικές για περαιτέρω διερεύνηση

Παρά τις όποιες αδυναμίες παρουσιάζει η παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε η αντιστάθμισή τους με την πλήρη κάλυψη όλων των νομών της Κ.Μακεδονίας όπου λειτουργούν ΣΔΕ.

Συνεπώς, θα ήταν ενδιαφέρον να πραγματοποιηθεί ένα μελλοντικό εγχείρημα επέκτασης και σε άλλες περιφέρειες της χώρας, ώστε να ελεγχθεί καλύτερα η ορθότητα των συμπερασμάτων της διπλωματικής εργασίας. Το γεγονός ότι υπάρχουν ισάριθμοι και λιγότεροι νομοί σε άλλες περιφέρειες δεν μειώνει στο ελάχιστο το κύρος μιας μελλοντικής έρευνας.

Ακόμη, θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί μήπως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, και ποιοι είναι αυτοί, οι οποίοι μπορούν να μετρηθούν, να αξιολογηθούν και να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα όσον αφορά την επαγγελματοποίηση. Είναι πιθανό, άλλοι παράγοντες, να εξάγουν άλλα αποτελέσματα. Μένουν να διερευνηθούν, εφόσον υφίστανται. Φάνηκε τέλος από τη συζήτηση ότι, ακόμη και για παράγοντες που διερευνήθηκαν όσο ήταν εφικτό (φύλο, ηλικία, εργασιακό καθεστώς), δεν μπόρεσε η ερευνήτρια να καταλήξει σε ασφαλή και επαρκή συμπεράσματα και προτρέπει με τη σειρά της μελλοντικούς ερευνητές να «ξαναψάξουν» μήπως και οδηγηθούν σε πιο έγκυρα συμπεράσματα.

Τέλος, θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να μετρηθεί η επαγγελματοποίηση των ελλήνων ΕΕ με βάση όχι τις απόψεις τους αλλά αντικειμενικά κριτήρια μέτρησης του βαθμού επαγγελματοποίησής τους (π.χ. ποσοστό του εισοδήματος από ΕΕΝ σε σχέση με το συνολικό εισόδημα του ΕΕ, πιστοποίηση της ιδιότητας του ΕΕ κλπ.).

Βιβλιογραφία

- Ανάγνου, Α.Β. & Βεργίδης, Κ.Δ. 2008. «Οι στρατηγικές δράσης των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Το θεσμικό πλαίσιο και η συμβολή των διευθυντών». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13, 11-18.
- Αρχοντίδου, Δ. Μπάνος, Β. Πατουχέας, Δ.Π. & Σαρακινίδου, Σ. 2008. «Αρχιμήδης: ένα διεπιστημονικό σχέδιο δράσης για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων σε Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13,19-23.
- Βεκρής, Α. 2003. ΣΔΕ: Ένα Ευρωπαϊκό Πειραματικό πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού-η ελληνική εκδοχή. Στο Α.Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ* (σελ.17-25) . Αθήνα: ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.
- Βεργίδης, Δ. 2003. Δια βίου εκπαίδευση, εκπαιδευτική πολιτική και Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Στο Α. Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ.) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ*(σελ.29-34). Αθήνα:ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.
- Βεργίδης, Δ., Ευστράτογλου, Ι.Α. & Νικολοπούλου, Β. 2007. «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Καινοτομικά στοιχεία, προβλήματα και προοπτικές». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 12, 25-26.
- Breakwell, M.G. (1995). *Η συνέντευξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cohen, L. & Manion. 1994. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα:Μεταίχμιο.
- Γεωργιάδης, Δ. & Ζουρίδης, Χ. 2008. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένα Ευέλικτο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης για (Επαν)Ενσωμάτωση στην Αγορά Εργασίας. Στο Π.Γεωργογιάννης (επιμ.), *Τυπική, μη Τυπική και Άτυπη Εκπαίδευση στην Ελλάδα* (σελ.399-408). Αθήνα, Πανεπιστήμιο Πατρών
- Γραβάνη, Μ. & Μαρμαρινός, Ι. 2008.«Σύγχρονες τάσεις στη δια βίου εκπαίδευση στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 15, 26-31.
- Δούκας, Χρ.2001. «Με στόχο την κοινωνία της μάθησης». *Δημόσιος Τομέας* 174, 20-21.
- Κώττη, Δ. 2008. «Βιωματική μάθηση: Από τη θεωρία στην πράξη. Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Αχαρνών». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13, 35-41.
- Ευστράτογλου, Α. & Νικολοπούλου, Β. 2008. «Προσφορά και ζήτηση εκπαιδευομένων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13, 3-9.
- Ζαρίφης, Γ. 2003. «Η σύνδεση του ΣΔΕ με τις βασικές αρχές της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και της δια βίου μάθησης». *Νέα Παιδεία* 107,65-84.
- Ζώτου, Β. 2007. *Προφίλ ανδρών και γυναικών στα ΣΔΕ*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Θεσ/νίκη: ΑΠΘ.
- Κατσαρού, Ε. 2003. Αξιολόγηση των εκπαιδευομένων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Στο Α.Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ*(σελ.47-53). Αθήνα:ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.
- Κιουλάνης, Ν.Σ. & Μαντζανάρης, Δ.Κ. 2008. Ενισχύοντας την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Σ.Δ.Ε.:η εξ αποστάσεως επιμόρφωση ως υποστηρικτικός τρόπος διαχείρισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στο 3^ο Διεθνές Συνέδριο *Εκπαιδευτές Ενηλίκων: Η εκπαίδευση και η επαγγελματοποίησή τους*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

- Κόκκος, Α.2005α. «Επαγγελματοποίηση των εκπαιδευτών ενηλίκων: βήματα μετέωρα». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 5, 15-21.
- Κόκκος, Α. 2005β. *Εκπαίδευση ενηλίκων:ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κώττη, Δ. 2008). «Βιωματική μάθηση: Από τη θεωρία στην πράξη. Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Αχαρνών». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13, 35-41.
- Μαντζανάρης, Κ. 2007. *Διερεύνηση αντιλήψεων εκπαιδευτικών ΣΔΕ ως προς την αξιοποίηση των βιωματικών συμμετοχικών τεχνικών στην άσκηση του έργου τους. Η περίπτωση του ΣΔΕ Δράμας*. Διπλωματική διατριβή. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ν.3369/2005 (ΦΕΚ 171 Α',άρ.2)
- Ν.2525/1997 (ΦΕΚ 188 Α',άρ.5)
- Τσαμαδιάς, Κ. 2007. «Η δια βίου μάθηση στην Ελλάδα:κατάσταση και προοπτική της εκπαίδευσης ενηλίκων». *Δημόσιος Τομέας* 236, 16-7.
- Χατζηθεοχάρους, Π. 2008. «Το προφίλ και ο ρόλος του διευθυντή του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας». *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 13, 24-30.
- Τσαμουρά, Α.2003. *Αξιολόγηση των ΣΔΕ* .Μεταπτυχιακή διατριβή. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Τσάφος,Β. & Χοντολίδου,Ε. 2003. Μεθόδευση διδασκαλίας στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Στο Α.Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ.) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ (σελ.41-46)*. Αθήνα: ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.
- Χατζησαββίδης, Σ. *Ο θεσμός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*.
- Ανακτήθηκε April,26,2008 από <http://users.auth.gr/~sofronis/docs/ergasia97.pdf>.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2003. Γλωσσικός γραμματισμός (Ελληνική και Αγγλική γλώσσα). Στο Α.Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ (σελ.81-118)*. Αθήνα: ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.
- Χοντολίδου, Ε. 2003. Η έννοια του γραμματισμού στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Στο Α.Βεκρής & Ε.Χοντολίδου (Επιμ) *Προδιαγραφές σπουδών για τα ΣΔΕ(σελ.35-40)*. Αθήνα: ΓΤΕΕ,ΙΔΕΚΕ.

Νυμφαίο Φλώρινας